

CULTUUR IN EEN TUSSENSTAD

Schiedam maakt deel uit van een culturele metropool. Of het bestuur dit nu leuk vindt of niet. Stem daarom het beleid af op de wisselwerking met andere partners in een grotere omgeving, is de mening van dr. Riemer Knoop. Pas dan zal Schiedam kans zien z'n diversiteit en aantrekkelijkheid te behouden. Samenwerking is een noodzaak concludeerde hij in 2008 in zijn rapportage 'De historische collectie zichtbaar'. Met het krimpen van de financiële marges kunnen cultuurinstellingen zich bepalen tot hun historische beperkingen, maar in breder verband naar synergie moeten zoeken

tekst: Riemer Knoop
foto: Jan van der Ploeg

Schiedam, ik kom er niet vaak. Met de auto rijd ik er zo voorbij en met de trein gekomen denk ik steeds dat ik ben uitgestapt op het verkeerde station. Voor een stad met 75.000 bewoners, zo tussen Alphen/Almelo en Purmerend/Hengelo, maar wel bij de eerste veertig van het land, is de entree bepaald onderwelming. De looproute naar het centrum drukt je met de neus op de historie. Een rasarbeidersstad, nog half aanwezig in onbezielde en onbemindde woonkwartieren, schaars gelardeerd met enige chique. Knechten en heren, dat is duidelijk. Stampend vol ook: Schiedam staat op de achtste plaats qua bevolkingsdichtheid, na Gouda, Delft, Haarlem en Leiden, als we Den Haag en Amsterdam even hors concours laten.

Orgel en historische collectie

Ik ken de stad van twee dingen. Een lieve vriend bespeelde een decennium geleden op een zondagochtend eens het Standaardorgel in het Theater aan de Schie. Tot onze stomme verbazing zat het theater vrijwel geheel vol met meest zilverwit-bejaarde koppen. Uit volle borst werd alom met de swingende liedjes meezongen. Een heimelijke vorm van community art ver voordat de meezing-Matthaeus in zwang raakte.

De tweede gelegenheid was in 2008, toen ik samen met mijn collega advies uitbracht over de Schiedamse 'historische collectie'. Die was sinds lang niet meer te zien geweest, maar kon misschien goed bijdragen aan revitalisering van de binnenstad. Hoe kon die het best gepresenteerd worden, gegeven de ambitie van wethouder Menno Siljee om het vervelozende en

uitgewoonde centrum rondom de Hoogstraat nieuw leven in te blazen? Hij had er een pand op het oog, aan de achterkant van het Jenevermuseum. Door samenvoeging zou je een prachtige meerwaarde kunnen bereiken. Nu alleen nog een helder combiconcept en een slimme inrichting, tegen een billijke investering en overzichtelijke exploitatiekosten.

Dat liep anders dan gedacht. Een slim plan is een ding. Daadkrachtige gemeentelijke sturing van haar eigen of door haar betaalde cultuurinstellingen, is iets anders. En aan dat laatste schortte het. Bovendien spoorde het idee dat je er met een mooie historische presentatie wel komt, niet met moderne museale opvattingen over interactiviteit, participatie en inclusiviteit. Geschiedenis en erfgoed zijn geen objectieve grootheden, kun je niet zomaar 'laten zien', maar worden iets en krijgen betekenis door daar op een bepaalde manier mee om te gaan. Wij adviseerden de gemeente om vooral bestuurlijk in te grijpen en de musea nauwer met elkaar te laten samenwerken, ze minder als bokken op hun haverkist te laten zitten. En de stadshistorie zou pas

wat kunnen worden wanneer de hele bevolking zich er gepresenteerd en gerepresenteerd in zou weten. Dat vergde conceptuele vernieuwing van enige spelers, zoals het Jenevermuseum. Die moest een grotere rol krijgen in een nieuwe citymarketing, maar dan wel wat minder oubollig. De gemeente was aan zet. Eind 2009 werd ons advies in een breed overleg van alle stakeholders besproken. Het had wat van een jaarvergadering van The Sopranos, zo ongemakkelijk voelde de bijeenkomst. Wel begrijpelijk want er moesten bestuurlijke knopen worden doorgehakt. Vervolgens raakte het college betrokken in de perikelen rond burgemeester Wilma Verver-Aartsen met als gevolg een definitieve breuk en benoeming van een nieuw bestuurslichaam. Een nieuw cultuurbeleid, waarin de visie 2006-2009 had moeten worden uitgewerkt bleef daarmee in de ijskast. Een zoveelste gemiste kans maar nu ook een gelegenheid om de balans op te maken. Wat moet je als gemeente willen, waar liggen de grenzen van wat je kunt? Dat de crisis ons dwingt de buikriem aan te snoeren, betekent niet dat er niet meer helder nagedacht hoeft te worden.

Wat mag je van een stad op het gebied van cultuur verwachten? Sinds jaar en dag gebruiken gemeenten daarvoor een handleiding van de VNG uit 2003. Centraal staan de samenhang tussen soorten culturele voorzieningen en de relatie tussen ambitieniveau en omvang van een gemeente. De VNG hanteert een mooie, ringvormige indeling in kleine (onder 30.000 inwoners), middelgrote en grote gemeenten (boven 90.000). Vele zustersteden van Schiedam met

dezelfde bevolkingsomvang baseren hun cultuurbeleid op dit «ringmodel», en leiden er een prachtige beleidssystematiek uit af, zoals twin Lelystad, ook met 75.000 inwoners. De eerste stap in deze indeling voorziet in het niveau van basisvoorzieningen zoals een bibliotheek, bioscoop, museum, omroep, kunstcentrum met uitleen en educatie, muziekschool, podia. Deze voorzieningen, stap twee, moeten ook duurzaam zijn. Waar nodig kies je, stap drie, voor bijzondere accenten in bespeling en gebruik, door middel van doelsubsidies en programma's. De omvang en inhoud hebben te maken met waar je met je stad en het verzorgingsgebied heen wilt, en met wat je mogelijkheden zijn. Festivals en andere beeldbepalende toestanden vinden hier hun plaats. Emmen (110.000 inwoners) in het lommerrijke Drenthe met een knoep van een diertuin dat het daarnaast vooral van fietsend submodaal gezinstoerisme in de zomer moet hebben, zal andere keuzes maken dan Roosendaal (77.500) dat vooral grensoverschrijdende wietblowers ontvangt. Dordrecht (119.000) mikte op historische kleuren, muziek (Bach!) en sinds kort op een nieuwe geschiedenisensatie in en rond Het Hof. Waar in 1572 onze republiek werd geboren investeert de gemeente nu 16 miljoen in een historisch-toeristische trekpleister, met een programmering die eigen burgers en toeristen moet aanspreken. Kost iets, maar dan heb je ook wat.

Door de bank genomen zijn de standaardvoorzieningen in Schiedam alle aanwezig. In vergelijking soms zelfs aan de ruime kant – de gemeentelijke cultuurdienst vindt ze althans passen bij een stad van meer

Zo zou het ook met Schiedam en zijn cultuur kunnen. De wereld klopt aan de poort. Of Schiedam het nou leuk vindt of niet, het is deel van een megametropool. De lokale kleur komt tot stralen in contrast met een groter geheel. Sommige dingen hoef je niet meer te doen, op 10 minuten rijden met de tram vind je het misschien stukken beter. Dat geeft je de ruimte je te concentreren op andere dingen. De vraag is nu: Wie schrijft dat verhaal? Wie bedenkt een strategie om typisch Schiedamse dingen in zo'n grotere context verder te helpen?

dan 90.000 inwoners. Dat mag misschien zo zijn, maar zijn ze ook duurzaam en optimaal op elkaar afgestemd? Neen dus. Daar is nog wel wat te doen, zo constateerden wij zelf eerder. Op het hogere niveau van gebruik en bespeling heeft de gemeente wel enige plannen, maar weinig geld. De basisstructuur slokt immers al 90 procent van de middelen op, terwijl de cultuurbezuinigingen van een kwart het beeld er niet rooskleuriger op maken. Daarbij zijn de plannen nog niet in een breder kader geplaatst en ligt er evenmin een evaluatie van de vorige beleidsperiode (2006-2009: Veel is goed maar goed is veel beter). Wel zijn er allerhande nota's over deelterreinen, zoals beeldende kunst, kunsteducatie, wijkcultuur en evenementenbeleid. Maar dat zijn toch meer puzzelstukjes.

Het bredere kader werd door Siljee eind 2009 in een Cultuurbrief aangekondigd. Dat zou de Cultuurvisie 2011-2021 worden. Die is er nog niet, maar er zijn wel wat uitgangspunten bekend, of liever de verwachtingen die de politiek koestert. Cultuur moet sociaal binden, de economische groei bevorderen en de identiteit van de stad en de wijken versterken. Dat is ook te lezen als een voorwaarde om in tijden van schaarste toch nog gemeenschapsgeld in cultuur te kunnen steken. Daar zit de blijvende legitimatie van overheidsbemoeienis met kunst en cultuur, ook als het even wat minder gaat: cohesie, economie en branding. Daar kan niemand tegen zijn, dunkt me. Beleidsambtenaar Tjitske Houkes die ik ernaar vroeg vertaalde ze al in concretere lijnen. Het gaat dan om cultuurparticipatie, die door de investeringen in het Wennekerpand bevorderd moet worden, en om een nieuw leven voor de binnenstad, door evenementen en een mooi museumkwartier – zie boven.

Cultuur stimuleren

Een algemene vraag die opkomt is hoe je dat nou slim doet, cultuur stimuleren. Het sleutelwoord dat ik in Schiedam telkens tegenkom is «regie». Dat klinkt heel flink en zelfbewust, maar gezien wat er tot nog toe gedaan is, betekent het misschien minder dan het lijkt. Maar dan nog is het de vraag of je als overheid wel moet willen regisseren. Natuurlijk moet je als subsidiegever redelijk gedrag kunnen afdwingen. Niet een oud-burgemeester accepteren als eeuwigdurend voorzitter van van alles, om maar es wat te noemen. Maar je zou in een wat minder optimistische maatschappijvisie (maar ja, Schiedam heeft sinds 1964 een ononderbroken lijn van sociaaldemocratische bestuurders gekend) ook kunnen constateren dat de inhoud van kunst en cultuur zich maar lastig laat sturen. Althans niet met succes. Cultuur is er gewoon, komt voort uit onbedwingbare noodzaak, en het beste wat je kunt doen is die rivier waar nodig van een bedding voorzien om hem de goeie kant uit laten stromen, en met dammen en stuwen de snelheid beïnvloeden. Met zijkanaaltjes kun je nat land draineren, of droge grond bevoeien. Ik weet niet of deze discussie, die gaat over verleden, reageren en begeleiden, in de Schiedamse stadsburelen of überhaupt gemeentebreed gevoerd is. Dus niet: wat gaan we doen, maar: wat is er, wat kan er, en wat zouden we willen bereiken? Schiedams cultuurkenner Hans van der Sloot die ik ernaar vroeg, meende van niet.

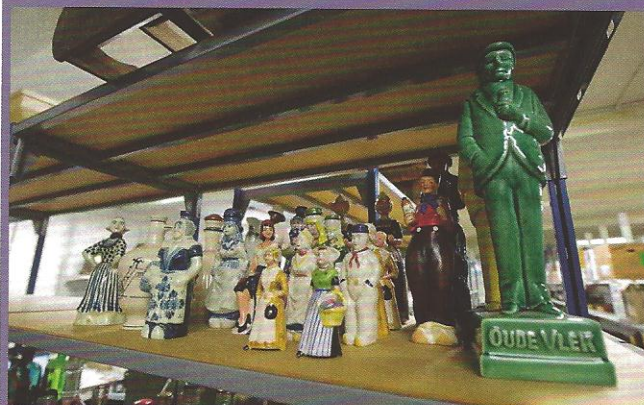
Maasmetropool

Maar er is nog een kant. Schiedam is zakelijk gezien een satellietstad van Rotterdam. De culturele praktijken die je wilt bevorderen of ondersteunen kun je daar niet los van zien. Als je in Schiedam zegt «ik ga de stad in» dan bedoel je de Coolsingel, niet de Hoogstraat. De rechter Maasoever is een stedelijk continuüm waar voor een miljoen mensen complementaire voorzieningen moeten zijn: sociaal, economisch, recreatief, infrastructureel en... cultureel. Wonen, werken en uitgaan, samen een wereldregio. Als Den Haag, Delft en Rotterdam al op werkelijk alle mogelijke gebieden samen willen en kunnen werken, waarom zouden Vlaardingen en Schiedam dan van een andere planeet zijn? Bureau LAGroup deed vorig jaar voor Den Haag en Rotterdam onderzoek naar culturele samenwerking in de Metropoolregio. Ik vond daar in het Schiedamse denken weinig van terug, behalve dat men met zo'n metropoolregio niet veel op heeft. In de week voor Koninginnedag maakte de burgemeester nog wereldkundig dat ze er weinig toegevoegde waarde in ziet.

Je hoeft geen geleerde te zijn om te zien hoe een gemeente, naast met culturele praktijken meebewegen en die stimuleren, ook opportuun kan uitbuiten van wat zich om haar heen voordoet. Wat mij betreft is dat het soort achtergrond waartegen het Siljeese trio "cohesie, economie en identiteit" reliëf krijgt. Je kunt dan kijken naar wat Schiedam aan eigen waarde kan leveren, in contrast met en aanvullend op wat er elders in de zuidelijke Randstad te vinden is. Wellicht zelfs op een eigen niveau – wijk, buurt, straat. Het is de context van de stad, als halfweg tussen Westland en Rotterdam, die Schiedam zijn betekenis geeft. In historische zin maar ook in termen van vandaag de dag, waarin bijvoorbeeld immigrancultuur reliëf krijgt.

Een dergelijke manier van kijken is misschien ongebruikelijk. De wereld houdt niet op bij de stadspoort. Je wordt mede bepaald door je omgeving, je bent wat je bent juist door je verhouding met anderen. De hoekse en kabeljauwse twisten binnen je eigen muren zijn hartstikke interessant, maar alleen voor zover die muren er zijn. Vallen ze weg, dan heb je met een andere wereld te maken. Dat dient zich nu aan. Je kunt daar voor het moment weinig meerwaarde in zien – je kunt ook denken: waar staan we over vijftig jaar? Er dient zich dan een mooie parallel aan. Zo is het in de monumentenzorg, om eens wat te noemen, niet een monumentaal gebouw dat de omgeving haar betekenis geeft, het is vaak omgekeerd. Het is vooral de context die een object waarde verleent. De afwisseling langs de grachtengordel, niet de eenheid, maakt het geheel aantrekkelijk. Dat geldt zelfs voor voorwerpen. Een museum met alleen Rembrandts is toch wat saai. Juist in het onderscheid met tijdgenoten wordt de eigenheid en kwaliteit gezien. Zo zou het ook met Schiedam en zijn cultuur kunnen. De wereld klopt aan de poort. Of Schiedam het nou leuk vindt of niet, het is deel van een megametropool. De lokale kleur komt tot stralen in contrast met een groter geheel. Sommige dingen hoef je niet meer te doen, op 10 minuten rijden met de tram vind je het misschien stukken beter. Dat geeft je de ruimte je te concentreren op andere dingen. De vraag is nu: Wie schrijft dat verhaal? Wie bedenkt een strategie om typisch Schiedamse dingen in zo'n grotere context verder te helpen?

Een algemene vraag die opkomt is hoe je dat nou slim doet, cultuur stimuleren. Het sleutelwoord dat ik in Schiedam telkens tegenkom is «regie». Dat klinkt heel flink en zelfbewust, maar gezien wat er tot nog toe gedaan is, betekent het misschien minder dan het lijkt. Maar dan nog is het de vraag of je als overheid wel moet willen regisseren. Natuurlijk moet je als subsidiegever redelijk gedrag kunnen afdwingen. Maar je zou in een wat minder optimistische maatschappijvisie ook kunnen constateren dat de inhoud van kunst en cultuur zich maar lastig laat sturen.

Depot Jenevermuseum

Riemer Knoop is eigenaar van Gordion Cultureel advies. In 2008 bracht Knoop, samen met zijn college Rob van Zoest, een rapportage uit over de manier waarop de historische collectie van het Stedelijk Museum een permanente rol in de culturele stadspresentatie zou kunnen krijgen en het daarvoor samenvoegen van Stedelijk Museum en Jenevermuseum onder één koepel, al dan niet samen met de Nieuwe Palmboom en het Nationaal Coöperatiemuseum.

Van 1997-2000 was Knoop projectleider van de Archeotheek van het Rijksmuseum van Oudheden, Leiden in aansluiting van zijn functie als hoofd Archeologisch Informatie Centrum en directeur Stichting voor de Nederlandse Archeologie. In 2011 werd hij benoemd tot voorzitter van de bijzondere adviescommissie Evaluatie van de Raad voor Cultuur, lid van de adviesraad RCE Erfgoedbalans van het Ministerie van OCW / DG Cultuur Als onderzoeker en consultant diende hij tal van overheden en gemeenten van advies.